

„...hatalmas, vigyázó és fő író vagyok én”¹ Viskolcz Noémi

Révay Kata Szidónia, az evangélikus egyház patrónája a 17. században

A tanulmány az evangélikus Révay Kata Szidónia személyiségére és mecénási szerepére koncentrál. Révay Pál báró, Turóc megyei főispán és Teuffel Erzsébet bárónő lánya ügyes, a politika iránt is érdeklődő, művelt nő volt. Férjével, Ostrosith Mátyással való 1656–1702 közötti levelezése, végrendeletei, valamint újabban előkerült források lehetővé teszik a váraik és birtokaik révén a Trencsén megyei és országos politikában fontos szerepet betöltő Ostrosith-Révay család műveltségének és a protestánsokat támogató mecénatúrájának a bemutatását.

Révay Kata Szidónia (?–1710) rendkívül erős személyiség, politika iránt is érdeklődő, művelt nő, igazi nagyszony volt, az evangélikusok egyik utolsó bástyája a Magyar Királyságban a 17. század második felében. Férjével, Ostrosith Mátyás báróval 1654-ben házasodtak össze, ezzel az Ostrosithok egy gazdag arisztokrata famíliával kerültek rokonságba. A házaspár birtokai három különböző vármegyében, Trencsénben, Liptóban és Nyitrában terültek el, központjaik Illava, Liptóújvár és Ludány várak, ahol a népesség jórészt szlovák nyelvű volt.

Források és kutatások

Ezt jól tükrözik a fennmaradt források is: részben szlovák nyelven íródtak (például a várak inventáriumai, a számvevő által vezetett bevételi és kiadási lajstromok), de a családtagok az egymás közti érintkezésben a magyart, hivatalos iratokban pedig a latint használták. Az Ostrosithok levéltára ma a Magyar Kamara Archívuma E 186 jelzetű egységében található, és elsősorban Ostrosith Mátyás iratait tartalmazza.² Révay Kata Szidónia dokumentumai a Nádasdyakkal való rokonság okán a nádasdladányi levéltárba kerültek be több kisebb családdal együtt (BAKÁCS 1969, 114. o.). Innen adta ki Komáromy András 1889-ben Révay Kata hatvankét levelét – főként az 1657–1673 közötti időszakból –, illetve két végrendeletét a *Történelmi Tárb*an, és ezek alapján rajzolta meg az életét a *Századokban* (KOMÁROMY 1888; 1889). A levelek orvoslással és étkezéssel kapcsolatos adatait többen is hasznosították a későbbiekben (KRISZTINKOVICH 1961; BENDA 2014). Újabban olyan, eddig ismeretlen jegyzékek kerültek elő az illavai vár könyvtáráról, amelyekkel nagyon szépen jellemezni lehet a család vallási irányultságát és műveltségét,³ Ostrosith Mátyás naplóját az 1673–1675. évekből pedig DUKKON Ágnes mutatta be röviden (2016).

¹ KOMÁROMY 1889, 162. o.

² Archivum familiae Ostrosith 1548–1683, lásd MAKSAY 1975, 161. o.

³ A könyvjegyzékek kiadva: BAJÁKI 2009; röviden elemezte őket MONOK 2012, 201–208. o.

A Révay és az Ostrosith család

Ostrosith Mátyás portréja Elias Wideman *Icones Illustrium Heroum Hungariae* (Viennae, 1652) című művéből (forrás: Österreichische Nationalbibliothek)

Révay Kata Szidónia édesapja Révay Pál (1598–1635), Túróc vármegye örökös főispánja, nagypapa pedig az a Révay Péter, aki a szklabinjai Révay-ág legismertebb tagja lett a magyar koronáról szóló műveivel, és aki műveltségével, hazájáért való elkötelezettségével kortársai tiszteletét is kivívta (MONOK 2012, 193–194. o.). Kata édesanyja Teufel Zsuzsanna Erzsébet (?–1661), az alsó-ausztriai protestáns Teufelek leszármazottja volt, akinek báró apja katonai szolgálatokat teljesített, többek között Bécsújhely főkapitányaként is működött egy időben (SEDDON 2004, 257. o.). Révay Pál fiatalon elhunyt Lotharingiában a harmincéves háború küzdelmeiben (LUDIKOVÁ 2008, 368–369. o.), így özvegye egyedül nevelte Katát, aki többnyelvű környezetben nőtt fel, és levelei alapján művelt, éles eszű, érzékeny nővé vált.

A horvát Ostrosithok a török harcok elől menekülve települtek Pozsega megyéből Felső-Magyarországra a 16. században, ahol Trencsén vármegyében szereztek birtokokat. A 17. században Ostrosith István már fontos országos pozíciókkal bírt, 1628–1635 között az Ausztriából visszaszerzett javak biztosa, 1635-től királyi főasztalnokmester. Thököly Annával kötött házasságából három fia született: Miklós (1660), Pál (1652) és Mátyás, utóbbi Révay Kata férje, báró *magnificus*, bátyjai halála után Illava, Liptóújvár és Ludány örökös ura, királyi kamarás, tanácsos és aranyarsarkantyús vitéz (NAGY 1861, 303. o.; DUKKON 2016, 60–61. o.). Az Ostrosithok portréi megtalálhatók az Elias Widemann-féle albumban, egész alakos festményeket Révay Kata unokatestvére, Nádasdy Ferenc készíttetett róluk, amelyek később Esterházy Pál tulajdonába kerültek, és ma is a fraknoi Esterházy-várban őrzik őket (BUZÁSI 2001, 21–22. o.).

Ostrosith Mátyás és Révay Kata házassága alkalmából 1654. november 29-én az illavai iskola ifjúsága színdarabot adott elő (RMNY 2000, 2557. tétel). Az Ostrosith testvérek házastársaikkal Illava várában laktak, de Révay Kata gyakran utazott el anyjához Szentjánosra, és szívesen fürdőzött Stubnyán. Egy gyermekük született, István 1658-ban, aki csak két évet élt, betegeskedésének története a szülők levelezésének állandó témája volt (KOMÁROMY 1888, 804–805. o.).

A Wesselényi-mozgalom és következményei

A Wesselényi Ferenc névvel jelzett szervezkedés leleplezése 1670-ben súlyos következménnyel járt a Magyar Királyság keleti megyéiben élő protestánsok, így az Ostrosithok számára is. I. Lipót 1670. április 30-i utasítása szerint Esterházy Pál bányavidéki főkapitánynak összeköttetésbe kellett lépnie a felkelés leverésére Magyarországra küldött Georg Sporkkal, majd az őt váltó Gottfried von Heister tábornokkal, akik csapataik élén bevonultak Felső-Magyarország területére. Az uralkodó 1670. november elején megparancsolta Illava várának elfoglalását és Petróczy István, valamint Ostrosith Mátyás elfogatását, akiket egyúttal rebelliseknek nyilvánított.⁴ Bár Ostrosith beengedte

⁴ I. Lipót uralkodó parancsai Esterházy Pálhoz, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), Esterházy hercegi család levéltára, Pál nádor iratai, P 125, Kormányzati iratok, Nr. 8140, Nr. 8162, Nr. 8601. Lásd még Nr. 6979 Esterházy Pál levele I. Lipótnak, Illava, 1670. november 17. Kassáról Illavára érkezett, a várat elfoglalták, és Ostrosithot börtönbe vetették.

a császáriakat a várba, mégis ellenségként kezelték, a javait lefoglalták, őt magát foglyul ejtették.⁵ Esterházy Pálnak november 19-től december végéig írt leveleiben méltatlan eljárást, hamis vádakot emlegetett, és pártfogást kért tőle.⁶ 1671. január 8-án Juan Caramuel Lobkowitz hercegnek is panaszt tett, hogy hiába bocsátotta be hűsége bizonyítékául a német csapatokat Illavába, szökés gyanúja miatt fogva tartják, és a javaihoz nem fér hozzá.⁷

1671-ben ellene is pert indították Bécsben. Eva Kowalská szerint mivel nem tudták bizonyítani a felkelésben való részvételét, ezért a birtokain működő evangélikus lelkészek, így Joachim Kalinka kapcsolatain keresztül igyekeztek őt „megfogni” (KOMÁROMY 1888, 881–887. o.; KOWALSKÁ 2014). Miután ez sem sikerült – elsősorban Révay Kata határozott fellépésének köszönhetően, aki Bécsbe utazott, és felkeresett minden fontos bécsi döntéshozót –, végül lefoglalt birtokait visszakapta, és újabb megbízatásokat is nyert az évtized vége felé: az egész Dunán inneni s túli kerület országos főszámvevője, valamint Morvaország felé határbiztos lett (KOMÁROMY 1888, 887. o.).

A házaspár élete azonban a későbbiekben már nem alakult ilyen szerencsésen. A Thököly Imre vezette felkelésben nemcsak Ostrosith, hanem Révay Kata is szerepet vállalt, őt a lázadókkal való levelezése miatt az eperjesi törvényszékre idézték, és száműzetésre, valamint 15 ezer forintra büntették. Utóbbi nagybátyja, Christoph Teufel fizette ki, a száműzetést pedig enyhítették. 1687-ben végleg elkobozták tőlük Illavát és Ludányt – ezeket császárhű katolikus családok kapták meg (KÁROLY 1866, 523–524. o.; KOMÁROMY 1888, 888–892. o.), s Liptóújjár is csak a férj haláláig maradt a kezükön.⁸ Ostrosith Mátyás 1702-ben már nem élt, ekkor Katát már özvegyként említik a források (KOMÁROMY 1888, 895. o.). Az anyja révén örökölt pozsonyi házában vagy a Pozsony megyei Morvával határos szentjánosi birtokára visszahúzódva élt, és tartotta rokonaival a kapcsolatot 1710-ben bekövetkezett haláláig.

Révay Kata Szidónia megélt protestantizmusa

Országos színterek

A 17. század második felében folyamatosan zajlottak az országgyűlési összecsapások a protestánsok és a katolikusok között; az utóbbiak egyre nagyobb teret nyertek a Magyar Királyság vármegyéiben, s csupán néhány főúri család – köztük az Ostrosithok és házastársaik – jelentették a szilárd, ám egyre fogyatkozó bázist az evangélikusok számára. Ostrosith Mátyást ráadásul, legalábbis felesége meglátása szerint, szívesen tolták maguk előtt a többiek, hogy képviselje őket a protestánsok ügyében: „...tudgya kgd, mint cseleketek az mel luteranus urak gyűlésbe hogy elmentek s uton mondotk: így s amugy kellett vóna végezni, s olankor mikor kell szállni, mindenik hátra vonsza magát.”⁹ Mátyás egyébként nemcsak országos színtereken, de helyben is szíven viselte az evangélikusság ügyeit: a felső-magyarországi lutheránusok Ludányban 1656-ban tartott zsinatán ő és Miklós bátyja elnököltek.¹⁰

⁵ Az illavai vár javainak összeírása, 1671. január 8. MNL OL E 156 a. Fasc. 078. No. 057b és Fasc. 099 No. 013.

⁶ Ostrosith Mátyás levelei Esterházy Pálnak, MNL OL, Esterházy hercegi család levéltára, Pál nádor iratai, P 125, Pál nádor levelezése Nr. 3423–3429.

⁷ ÓVÁRY 1901, 299. o.; Révay Kata Szidónia kérelme a javak megóvására a Magyar Kamarához, Pozsony, 1671. május 16. MNL OL, Magyar Kamarai Levéltár E 41, Litterae ad cameram exaratae 53.cs.

⁸ 1698-ból még ismert Ostrosith Mátyás egy donációs levele a liptóújjári uradalomból molnára számára, lásd MNL OL, Magyar Kamarai Levéltár E 148, Fasc. 57. Nr. 16.

⁹ Révay Kata Szidónia Ostrosith Mátyásnak, Szentjános, 1661. január 4. Lásd KOMÁROMY 1889, 271. o.; vö. még BOROSY 2001, 51. o.

¹⁰ Az ez alkalomból megjelent versgyűjteményt lásd: RMNY 2000, 2669. tétel.

Az ellenreformációs hullámok – templomfoglalások, prédikátorüldözések, gyülekezetfelszámolások – azonban a közvetlen környezetüket, így a Révay Kata édesanyjával szomszédos birtokokat is elérték. Kata 1660. szeptember 5-én írta Szentjánosról férjének: „Itt minálunk az emberek keményen kezdenek bántani az evangelicusokkal. Zennyei uram az holicis prédikátort kiűzte, az templomot bezáratta, az mint hallom, még az nemes embereket is fenyegeti, az kik luteranusok. Mi lesz tovább, Isten tudgya...”¹¹ Az említett Holicis evangélikus közössége ellen, hiába biztosította az 1647. évi 9. törvénycikk a szabad vallásgyakorlatot, Sennyei István veszprémi püspök lépett fel, aki a holicis uradalom örökösét, a fiatal Czobor Ádámot is meg tudta nyerni a katolikusoknak (ZSILINSZKY 1897, 227. o.; PAYR 1924, 525. o.).

Révay Kata figyelemmel követte a bécsi híreket is, tudott róla, hogy III. Ferdinánd temetésén kipredikálták a protestáns magyarokat: „...mongyák, Istenben elnyugodott császár urunk ő felsige temetésin valo praedikaczioba a többi kezett mondotta a pap, minémű Isten félő volt ő felsige és hogy sok embert megtérítette, de csak azt bánta, hogy Magyarországot mindenestül az igazi pápista hitre nem térhete, ha az Isten tovább éltette volna, maga életivel is kész vót bepecsétleni, csak azt míg véghez vihette vóna. Azon leszek, hogy szerit tehessem annak a praedikaczió párjának és kegyelmednek megküldöm.”¹² III. Ferdinánd 1657. április 2-án hunyt el, ekkor több bécsi templomban is gyászmisét tartottak (HENGERER 2007, 30–31. o.), az elhangzott temetési beszédek közül kettőt is kinyomtatnak: a jezsuita udvari prédikátor Filiberto Boccobelláét és az ugyancsak jezsuita Christopher Trautét. Mindegyikben szerepel a Révay Kata által megütközéssel hallott mondat, hogy semmi nem tette volna boldogabbá és elégedettebbé az uralkodót, mint a teljes Magyar Királyság megtérése az igaz valláshoz.¹³

Egy másik, Pozsonyban megtörtént eset ugyancsak kiváltotta Kata felháborodását: „...itten az pápisták azt akarnák köteni, hogy látták vóna az mi német templombúl, hogy az erdek az ablakon kinizte és hogy az ablakon átal messziről látták az erdeket az oltariumnal hogy állott vóna kámzában; az lehetetlen dolog, hogy az ablakbúl kinizte volna, mert azt kötötték, hogy övéig kivót az ablakon, tudgya kgd minémű sűrű rostil van mint egy recze főmára, más meginten vas, nagy erős vas rostil van mindenik ablakon; hogy penig mogyák, hogy ötet látták vóna az oltariumnál kámzába, az is lehetetlen dolog, mert akkorba a mikor ők mondgyák, akkor be vót tive az ajtók, hogy láthatták vóna. Azt az nagy hazukságot Bécsbe is írták, azt hallom, hogy ki is nyomtatták Bécsbe azt a nagy hazukságot.”¹⁴

A pozsonyi németajkú evangélikus gyülekezet templomának ügye már régóta szította az indulatokat a városban. A katolikusok, akik az uralkodó és a legfőbb magyar méltóságok támogatását is élvezték, mindenáron megakarták akadályozni a protestánsok vallásgyakorlatát, elsősorban a templomépítés tiltásával, majd miután a templom mégis felépült, a lelkészek diabolizálásával (ekkoriban David Titius és Christoph Böhm szolgált a gyülekezetben, lásd SCHRÖDL 1906, 148–175. o.). A Révay Kata által szemléletesen leírt jelenet, miszerint az evangélikus templomban maga a kámzás ördög prédikál, már a reformáció megindulásakor is ismert volt. Az illusztrált katolikus röplapok gyakran ábrázolták Luthert ördöggként vagy ördögökkel körülvéve (RÖSSLER 2017, 193–198. o.). Egyelőre az említett bécsi kiadványt nem sikerült megtalálni, de Révay Kata érdeklődése a protestánsok jogai és lehetőségei iránt kétségtelen. Ezt támasztja alá, hogy egy másik alkalommal az országgyűlési törvényeket igyekezett férje számára megszerezni:

¹¹ Révay Kata Szidónia Ostrosith Mátyásnak, Szentjános, 1661. szeptember 5., és a másik levele a Czoborok szerepéről két nappal később, szeptember 7. Lásd KOMÁROMY 1889, 178., 179. o.

¹² Révay Kata Szidónia Ostrosith Mátyásnak, Pozsony, 1657. június 10. Lásd KOMÁROMY 1889, 155. o.

¹³ Domus Sapientiae columnarum septema R. P. Philiberto Boccabella, Wien, 1657; Ferdinandi deß dritten. Röm. Kayser, ... Gottseeligkeit, Von R. P. Christophoro Traut. Wien, 1657.

¹⁴ Révay Kata Szidónia Ostrosith Mátyásnak, Pozsony, 1657. június 10. Lásd KOMÁROMY 1889, 155–156. o.

„...az artikulusok felől is tudakoztam, azt mondja asszonyom anyám, hogy az utóbeli gyűlésből való megvannak. Azt mondja ő nagysága, hogy ha kívántatik, ő nagysága leíratja maga számára és az originált kegyelmednek megadja.”¹⁵

Magánszínterek

Révay Kata azonban nemcsak a férje országgyűlési szerepe, a bécsi és a pozsonyi hírek, hanem saját tapasztalata alapján is megélte vallása gyakorlásának nehézségeit. 1661 novemberében elhunyt édesanyja, Teufel Zsuzsanna Erzsébet, és Katát olyan kétségek gyötörték, hogy a temetése lutheránus szertartású legyen-e vagy sem, mert „hát az egész atyafiakat kell híni s ő neki szegénnek dicsekedés kívül mondván nagy urak s derék emberek, udvarnál közel való atyafiai vannak, de azok mind pápisták, azok bennünket az kik luteranusok vagyunk nem úgy mint embereket, hanem mint legalább való állatokat tartják, azok tudom csak azért sem gyünnének, hogy luteránus prédikációt kellene hallgatniok, és úgy ha ceremóniával való temetésnek kellene lenni, és az szegény asszonyom anyám atyafiai közül jelen nem vónának.”¹⁶ A levelezésből nem derül ki, hogy végül milyen temetést rendeztek, és hogy a bécsi előkelő rokonság részt vett-e rajta.¹⁷

Az 1670-ben meginduló erőszakos katolizálási folyamatok nem kímélték a családot és a birtokokon élő alattvalókat. Az evangélikus iskolákat és gyülekezeteket fenntartó házaspárnak immár a saját életéért és javaiért kellett aggódnia. Váraik lefoglalásával megindult a birtokaikon szolgáló lelkészek elűzése, a templomok elfoglalása.¹⁸ Mindez komoly csapás volt a régió evangélikussága számára, hiszen Révay Katának színvonalas iskolákat működtettek, pártfogolták a gyülekezeteket, támogatták a lelkészek külföldi tanulmányait és a könyvkiadást. Az evangélikus történész és író, Johann Samuel Klein művéből ismert az egyik legfontosabb evangélikus intézmény, a Révay Katának által finanszírozott illavai iskola jeles tanárainak névsora is: Andreas Sartorius, Johann Petronius, Johann Hadik, Stephan Francisci, Matthias Schmidelius, Niklas Fabricius, Elias Augustini, Tobias Masnitius, Paul Maior és az utolsó rektor, Daniel Kermann (KLEIN 1873, 184–185. o.). Közülük jó néhányan könyveket is írtak, Andreas Sartorius vezetésével 1650–1654 között az illavai diákok színda-

A pozsonyi evangélikus iskola és templom képe az *Presburger Schul und Kirchen Verlust* (1673) címlapjáról (forrás: Österreichische Nationalbibliothek)

¹⁵ Révay Kata Szidónia Ostrosith Mátyásnak, Szentjános, 1660. július 6. Lásd KOMÁROMY, 1889, 170. o.

¹⁶ Révay Kata Szidónia Ostrosith Mátyásnak, Szentjános, 1661. szeptember 27. Lásd KOMÁROMY 1889, 276. o.

¹⁷ Teufel Zsuzsanna Erzsébetet feltehetőleg férje, Révay Pál mellé temették a turócszentmártoni Szent Márton-templomban. LUDIKOVÁ 2008, 355–356. o.

¹⁸ Ostrosith Mátyás a Hofkriegsrat tagjainak, keltezés nélkül, 1673 körül. Az illavai templomot az elődei alapították több mint száz éve, és az Ostrosith család temetkezőhelye, két bátyja síremléke is ott van, ezért kéri, hogy kíméljék meg. Lásd MNL OL, Nadasdy család levéltára, P 507, Levelezés, Series A 6. cs. Nr. 235. f. 26.

rabokat adtak elő (VARGA 1988, 161–172. o.). Az iskolát 1684-ben felszámolták, és megszűntek az evangélikus istentiszteletek is, miután az illavai uradalmat véglegesen elvették Ostrosith Mátyáséktól.¹⁹ Külön fájdalmas lehetett megélniük, hogy az illavai várba beköltöző Sigfried von Breuner gróf a Szentháromság rabváltó szerzetesrend számára kolostort és templomot építtetett 1695–1697 között (RUPP 1870, 604–605. o.). A ludányi uradalomban némileg más volt a helyzet, az ott élők jó része ugyanis korábban is katolikus volt, akiknek a vallásgyakorlatába Ostrosithék nem akartak beavatkozni: „...mivel az ludani jószágban az Szentegyházak mind pápistáké, ahhoz az jobbágyság is pápista, semmi afféle egyhazi dologban, Religio dolgában között ne avassa Kgd, hogy abbul valami alkalmatlansághok, panaszok s nikem is károm ne következzik.”²⁰

Révay Kata Szidónia a nehézségek ellenére is igyekezett támogatást nyújtani a szorongatott evangélikusságnak. Ismert, hogy 1682-ben Daniel Kermann szlovák nyelvre fordított Bibliája kiadását finanszírozta volna, de a Thököly-felkelés közepette erre végül nem került sor (ZSILINSZKY 1899, 82. o.). 1686-ban az eperjesi evangélikus kollégium inspektorai újrán köszöntő levelükben emlékeztek meg Kata nagylelkűségéről: „Nagysághod maga szent intenciójával, mellyel Deák bötűknek megh szerzésére elegendő költséget kegyesen ajánlott, [...] miképpen óhajtotta, [...] az itt való Collegiumnak promotioját [...] bőven megértettük.”²¹

A hatalom szorítása a későbbiekben sem enyhült. Hiába biztosította az 1681-es országgyűlés 25. és 26. cikkelye a földesurak és alattvalóik számára a szabad vallásgyakorlatot, Szentjánoson a város katolikus plébánosa feljelentette Révay Katát 1698-ban, mire a Magyar Kancellária rendeletében 1699. június 13-án arra utasította, hogy tartsa magát az ország törvényeihez, a katolikusokat ne botránkoztassa meg, és a nép lelki üdvét ne veszélyeztesse az evangélikus istentiszteletek tartásával; egy hónappal később pedig a lelkészét is el kellett bocsátania (KOMÁROMY 1888, 893–894. o.).

Érdeemes megemlíteni a házaspár könyvtárát is. Két katalógust is ismerünk Illaváról, előbb 1647-ben, majd 1677-ben írták össze a várban a könyveket (BAJÁKI 2009, 56–72. o.). Monok István azt feltételezi, hogy – mivel a kettő között csak részben van átfedés – a korábbi Osztrosith Miklósé, a későbbi Mátyásé lehetett (MONOK 2012, 203. o.). Utóbbi 126 könyvcímet tartalmaz, és a korabeli hazai lutheránus irodalom érdekes lenyomata: sok, a házaspár birtokain is megforduló lelkész neve bukkan fel a jegyzéken szerzőként, így például Lányi Dániel és Lányi Zakariásé, Pilarik Istváné, Tranoscius Györgyé, Margitai Péteré, és a latin, illetve magyar könyvek mellett sok szláv nyelvű („Sclavonico Idiomate”) is megtalálható.

Révay Kata evangélikus elkötelezettségét és gondoskodását három fennmaradt végrendelete is jelképezi. Az első nem sokkal édesanyja és kislánya halála után kelt 1663. augusztus 9-én, amit 1665-ben megerősített (KOMÁROMY 1888, 810. o.). Ebben a következő evangélikus intézményekről, illetve személyekről emlékezett meg kisebb-nagyobb összegekkel Révay Kata:

- a pozsonyi evangélikus iskola – 1000 tallér;
- a pozsonyi magyar templom épülete – 500 forint;
- a besztercebányai iskola – 1000 forint „interesséből mindenkor egy szegény árvát, mely gyámoltalan vóna, tarcsák és tanítassák, akademiában is promoveálják” (uo. 293. o.);

¹⁹ Illava plébániatemplomát 1684-ben vették el, és ekkor lett katolikus. Lásd MNL OL, Nádasdy család levéltára, P 507, Levelezés, Series A Nr. 739. f. 382.

²⁰ Ostrosith Mátyás instrukciója ludányi tisztartója, Dávid István számára, 1676. január 2. MNL OL, Magyar Kamarai Levéltár E 148, Fasc. 40. Nr. 48.

²¹ Az eperjesi evangélikus kollégium inspektorai Révay Kata Szidóniának, Eperjes, 1686. január 18. MNL OL, Nádasdy család levéltára, P 507, Levelezés, Series A Nr. 241. f. 2–3.

- a zaturcsai evangélikus templom – 500 forint;
- a nagyszombati evangélikus templom – 500 forint;
- a pozsonyi ifjú prédikátor, Sutári Bálint – 100 tallér;
- az illavai ispotály épülete – 500 forint.

A második végrendelet még kiadatlan.²² A Pozsonyban 1707. július 27-én kelt magyar nyelvű dokumentumban arról rendelkezik Révay Kata, hogy testét „evangelica ecclesiának rendtartása szerint minden pompa és praedicatio nélkül az Posony új Cemetriumban lévő Criptaban” temessék el. Emellett 1000 forintos alapítványt hoz létre, és azt a pozsonyi evangélikus egyház német, magyar és tót prédikátorainak kezelésébe adja, hogy a „capitalisnak interestesből Praedicatorsagra menendő szegény ifjakat taníttassanak”. A harmadik végrendeletet nem sokkal halála előtt mondhatta tollba (Pozsony, 1710. február 1.), Komáromy András nem közölte részletesen, csupán annyit idézett belőle, hogy Révay Kata mindent apai ági rokonára, az 1671-ben kivégzett unokatestvére fiára, Nádasdy Tamás grófra hagyott.

Nincs adatunk Ostrosith Mátyás és Révay Kata Szidónia temetéséről. A pozsonyi evangélikusok az 1680-as években alakítottak ki új temetőt, amelyet új Mihály-temetőnek hívtak. MARKUSOVSKY Sámuel könyvében még szerepel az ottani kriptasor rajza, ahol feltehetőleg a házaspár is nyugodott (1896, 112. o.).

Ostrosith Mátyásnak és Révay Kata Szidóniának István fiuk halála után nem született több gyermeke, az Ostrosith család a 18. században kihalt, a megtizedelődtt vagyont oldalági rokonok örökölték. A család emlékét és azzal együtt Révay Kata Szidónia személyiségének vonásait azonban a levéltárakban fennmaradt iratok segíthetnek megérteni és megőrizni.

Felhasznált irodalom

- BAJÁKI Rita et al. (szerk.) 2009. *Magyarországi magánkönyvtárak IV. 1552–1740.* Budapest. (Adattár 16–18. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 13/4.)
- BAKÁCS István – DÁVID Lászlóné 1969. *P szekció: kisebb családi és személyi fondok.* 2. köt. Magyar Országos Levéltár, Budapest. (Levéltári leltárak 47.)
- BENDA Borbála 2014. *Étkezési szokások a magyar főúri udvarokban a kora újkorban.* Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára, Szombathely. (Archivum Comitatus Castriferrei 6.)
- BOROSY András 2001. *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlése iratainak regesztái. Közigazgatási és politikai iratok I. 1618–1670.* Pest Megyei Levéltár, Budapest. (Pest Megyei Levéltári Füzetek 33.)
- BUZÁSI Enikő 2001. Nádasdy Ferenc pottendorfi galériájának fennmaradt arcképei és a Widemann-portrészorozatok. *Művészettörténeti Értesítő*, 50. évf. 15–29. o.
- DUKKON Ágnes 2016. Ostrosith Mátyás koronaőr naplója 1673–1675. *Magyar Könyvszemle*, 132. évf. 60–71. o.
- HENGERER, Mark 2007. Die letzten Lebensjahre, Krankheit und Tod Kaiser Ferdinands III. (1608–1657). *Frühneuzeit-Info*, 18. évf. 24–38. o.
- KÁROLY János 1866. Illavát érdeklő okmányok. *Magyar Sion*, 4. évf. 515–531. o.
- KLEIN, Johann Samuel 1873. *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn.* 3. rész. Diepold und Landauer, Pest.
- KOMÁROMY András 1888. Révay Kata Szidónia levelei férjéhez 1656–1702. *Századok*, 22. évf. 798–811., 881–896. o.

²² MNL OL, Magyar Kamarai Levéltár E 148, Fasc. 307. Nr. 28.

- KOMÁROMY András 1889. Révai Kata Szidónia levelei férjéhez (1656–1702). *Magyar Történelmi Tár*, 12. évf. 150–180., 270–298. o.
- KOWALSKÁ, Eva 2014. *Na dalekých cestách, v cudzích krajinách. Sociálny, kultúrny a politický rozmer konfesijného exilu z Uhorska v 17. storočí*. VEDA, Bratislava.
- KRISZTINKOVICH Béla 1961. Anabaptista orvosok, gyógyszereszek a higiénia szolgálatában. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei*, 20. évf. 88–117. o.
- LUDIKOVÁ, Zuzana – MIKÓ Árpád – PÁLFFY Géza 2008. A turócszentmártoni Szent Márton-templom késő reneszánsz és barokk funerális emlékei (16–17. század). *Művészettörténeti Értesítő*, 57. évf. 353–375. o.
- MAKSAY Ferenc 1975. *A Magyar Kamara Archivuma*. Magyar Országos Levéltár, Budapest. (Levéltári leltárak 63.)
- MARKUSOVSKY Sámuel 1896. *A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum története*. Wigand F. K., Pozsony
- MONOK István 2012. *A művelt arisztokrata: a magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- NAGY Iván 1861. *Magyarország családai. Czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. 8. köt. Friebeisz István, Pest.
- ÓVÁRY Lipót 1901. *A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai*. 3. füzet. M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest. (A XVII. századból származó oklevelek kivonatai.)
- PAYR Sándor 1924. *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története*. 1. köt. Dunántúli Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházkerület, Sopron.
- Régi magyarországi nyomtatványok*. 3. köt. 1636–1655 [RMNY 2000]. Kiad. HELTAI János et al. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2000.
- RÖSSLER, Hole (szerk.) 2017. *Luthermania. Ansichten einer Kultfigur*. Harrasowitz Verlag, Wiesbaden. (Ausstellungskatalog der Herzog August Bibliothek 99.)
- RUPP Jakab 1870. *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre*. 1. köt. *Az Esztergomi egyház-tartomány*. Akadémia, Pest.
- SCHRÖDL József 1906. *A pozsonyi ág. hitv. evang. egyházközösség története*. 1. rész. Az ág. hitv. evang. egyházközösség kiadása, Pozsony.
- SEDDON, Christopher Rhea 2004. Die alte Pfarrkirche „Maria Himmelfahrt” zu Winzendorf als Begräbnisstätte der Freiherren von Teufel. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická*. Masarykova univerzita v Brně, Brno. 255–270. o.
- VARGA Imre 1988. *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás forrásai és irodalma*. MTA Irodalomtudományi Intézete, Budapest.
- ZSILINSZKY Mihály 1897. *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve*. Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, Budapest.
- ZSILINSZKY Mihály 1899. *Kermann Dániel evangélikus püspök élete és művei 1663–1740*. Budapest.

Viskolcz Noémi művelődéstörténész. A József Attila Tudományegyetemen 1992-ben szerzett diplomát, majd a hallei Martin Luther Universitáten tanult. 2001-ben védte meg PhD-értekezését a Szegedi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájában. 1998–2015 között a Szegedi Tudományegyetem, 2016-tól a Miskolci Egyetem főiskolai tanára.